

**Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy faoliyatini rivojlantrishda
didaktik o'yinlarning ahamiyati****Shoyoqubova Maftuna**

Namangan viloyati Chust tumani 22 DMTT direktor o'rinbosari

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy faoliyatini rivojlantrishda didaktik o'yinlarning maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogik jarayonidagi o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi. Didaktik o'yinlar orqali bola dunyoqarashini rivojlantirishning maqsad va vazifalari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat jarayonlarini o'yin orqali tashkil qilishning muammolari, tavsiya va xulosalari keltirilgan.

Kalit so'zlar. Aqliy faoliyat, aqliy qobiliyat, didaktik o'yin, zamonaviy texnologiya, qoidali o'yin, amaliy faoliyat.

Hozirgi kunda ta'lim tizimiga berilayotga e'tibor natijasida maktabgacha ta'lim tizimi ham bosqichma bosqich rivojlanib bormoqda. Ta'lim sohasiga zamonaviy texnologiyalarning kirib kelishi bolalarning bilim olish jarayonini yanada oson va qiziqarli bo'lishini, o'zlashtirish darajasini oshishini ta'minlamoqda. Didaktik o'yin - bu maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va imkoniyatlariga mos keladigan ta'lim berish metodidir. Tajribali tarbiyachi bu o'yindan passiv bolalarni jamoaga aralashtirish, har xil rejalar, vazifalarni qo'rqmasdan bajarishlari uchun foydalanadi. Didaktik o'yinni amalga oshirishda har doim g'oyaviylik prinsipiga asoslanish kerak. Didaktik o'yin tarbiyachining vazifa hamda maqsadlariga muvofiq kelishi lozim. Didaktik o'yinlarning muhim elementi qoidalar hisoblanadi. Qoidalarni bajarish o'yin mazmunini amalga oshirishni ta'minlaydi. Didaktik o'yin ta'lim bilan bevosita bog'liq bo'lib, unga yordam beradi. Katta guruh bolalari uchun «Ishchilar nimalar va qanday ishlarni bilishadi?», «Dehqonlar nimalarni yetishtiradi?», «Kim ko'proq narsalarning nomini ayta oladi?» va boshqa o'yinlarni ko'rsatish mumkin. Didaktik o'yinlar bolalarning tevarak-atrof haqidagi bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, o'z shaxsiy tajribalari va mashg'ulotlarda olgan bilimlarni amalda qo'llay olishga o'rganadi, ulardagi fikrlash qobiliyatlarini, ijodiy kuchlarni, sensor jarayonni rivojlantiradi, olgan bilimlarini tartibga soladi. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayonini yengilroq va qiziqarliroq qiladi. Bolalar yoshlariga mos, qiziqarli faoliyat orqali o'yinda amalga oshiriladigan aqliy tarbiya vazifasini juda oson va yaxshi o'zlashtiradilar. Didaktik o'yin kattalar tomonidan bolalarni aqliy rivojlantirish maqsadida yaratiladi. Unda o'yin elementlari qancha ko'p bo'lsa, bolalarga u shuncha quvonch bag'ishlaydi. Didaktik o'yinning muhim tomoni — uni o'tkazishdan ko'zda tutiladigan g'oyadir. O'yin g'oyasi bolalarda o'yinga qiziqish uyg'otadi, ko'pincha bu g'oya didaktik o'yinni boshlashga sababchi bo'ladi. Masalan, «Xaltachada nima bor?».

yoki «Kim qanday qichqiradi» va shunga o'xshashlar. Har bir didaktik o'yinda o'yin mazmuni, g'oyasidan kelib chiqqan qoidalar bo'ladi. Unda qoidaning mavjudligi harakat o'ynalishini yoki o'yinning borishini belgilab beradi, bolalarning xulqini, o'zaro bir-biriga bo'lgan munosabatini boshqarib, kerak tomonga o'ylantirib turadi. Qoida bolalar harakatini baholovchi o'lchovdir. Didaktik o'yinda amal qilinadigan qoidalar o'yin harakatlarining to'g'ri-noto'g'riligini aniqlovchi va ularga baho beruvchi mezon hisoblanadi. Bolalarning biror bolaga nisbatan "U o'yin qoidasini buzib o'ynayapti" deyishlarining o'zi ularning o'yin qoidalariga qandaydir o'zgartirib bo'lmaydigan qonundek munosabatda bo'lishlarini ko'rsatadi. Maktabga tayyorlov guruhida didaktik o'yinlar hamma yosh guruhlaridagi kabi alohida o'rin tutadi va bu guruhda didaktik o'yinlar orqali quyidagi ta'lim — tarbiyaviy vazifalar amalga oshiriladi: bolalarda didaktik o'yinlarga qiziqish uyg'otish, har bir narsani bilishga havas, kuzatuvchanlik, diqqat-e'tibor, ziyraklik, aqliy vazifalarni mustaqil hal qilish malakasini tarbiyalash. Ularga narsalarni turkumlarga bo'lishda yordamlashuvchi o'yinlarni, domino, mozaikaning har xil turlarini, shashka, sakrovchi biryo'lkalarni jumboq o'yinlar, og'zaki o'yinlar ("Dengiz to'lqillanmoqda", "Qora va oq"), ranglarni va ulardagi nozik ayirmalarni bir-biridan farqlashni o'rgatadigan o'yinlar o'tkaziladi. Didaktik o'yin turlari:

1. -Narsa va o'yinchoqlar bilan o'ynaydigan o'yinlar
2. -Stol ustida qo'yib o'ynaydigan o'yinlar
3. -Og'zaki o'yinlar

Didaktik o'yinda bolalar har doim o'zlarini o'ynayotgandek his etishlari kerak. Narsalar bilan o'tkaziladigan didaktik o'yinlardan tarbiyachi bolalarni narsalar, ularning xususiyatlari va bir-biridan farq qiladigan xususiyatlari bilan, ularni ishlatish usullari bilan tanishtirish vositasi sifatida foydalanadi. Bolalarning narsalar, ularning sifati to'g'risidagi bilimlarni mustahkamlash uchun har xil o'yinchoqlar, suratlar, uy-ro'zg'or buyumlaridan foydalaniladi. O'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar. "Xaltachada nima bor?" o'yinning maqsadi, o'yinchoqlarning nomlari bilan tanishtirish va bu o'yinchoqlar to'g'risida bilimlarni mustahkamlash, tovushlar talaffuzini mashq qildirishdir. "Bu nima?" o'yinida bolalar qo'g'irchoqqa har xil narsalar va ularning ishlatilishi to'g'risida gapirib beradilar. Bunday o'yin guruhda, bog'cha maydonchasida, uxlash xonasida o'tkazilishi mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, didaktik o'yinga rahbarlik qilishda o'yinning maqsad va mazmunini belgilash, o'yin g'oyasini o'ylab topish, o'yin qoidasi va asosiy harakatlarni tushuntirish, bolalar o'rtasidagi munosabatni yaxshilash, tarbiyaviy ta'sir orqali o'yinning borishga rahbarlik qilib borish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Didaktik o'yinni bolalarning bergan savollari, takliflari va tashabbuslariga qarab, o'yin jarayonida kutilmaganda kengaytirish, uning mazmunini boyitish mumkin. O'yinni belgilangan vaqtda boshlash va tugatish katta mahoratdir. Tarbiyachi o'yin vaqtini

o‘zining tushuntirishini kamaytirish hisobiga siqishtiradi. Didaktik o‘yinlar guruh xonasida, zalda, maydonchada, o‘rmonda, dalada va boshqa joylarda o‘tkazilishi mumkin. Bu o‘yinning ta’sirchanligini, taassurotlarning har xilligini, bolalarning faolligini oshiradi. Shunday qilib, didaktik o‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim berish vositasi bo‘lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 802-sonli “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti”. 22.12.2020-yil.
2. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Qayumova N.M., A‘zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. –T., 2019. 132-133 b.
3. Asqarova D.Q. Bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash metodikasi. –T, 2020. 13-17b
4. Qurbonova. Z.I. The Importance of the use of Educational Technologies Aimed at the Development of the Child’s Personality in Preschool Education.” nomli Ilmiy maqola -International Journal of Culture and Modernity” ISSN 2697-2131, Volume 11 47,48,49 b . Испания 2021.